

Research Paper

Utilization of social capital for meaning-based conservation of historical-cultural places

Elnaz Abizadeh¹, Somayyeh Ghadimzadeh^{*2}

Received: Dec. 31, 2023; Accepted: Mar. 11, 2024

ABSTRACT

Historical-cultural places carry a significance that extends beyond their physical attributes; they embody social relationships and values that are important in defining their meaning. Considering this, they require conservation alongside attention to interdisciplinary approaches. Meanwhile, a major obstacle to meaning-based conservation is the communication gap and the conflict of interest among various beneficiaries, indicating a lack of social capital regarding conservation. This article aims to shed light on the process of utilizing social capital as an interdisciplinary phenomenon that can effectively preserve historical and cultural places. The study was done using a descriptive-analytical approach based on library and documentary sources. The findings reveal that the untapped communicative potential of historical and cultural places can be utilized to enhance social structures and reinforce social capital for the purpose of conservation. This method is achievable in urban neighborhoods and when interdisciplinary techniques are applied. In line with the proposed framework, improving the cognitive component of social capital and the network of shared environmental meanings, which includes emotional, cultural, social, and functional categories, result in the development and progression of social values. These include a sense of belonging, commitment, cooperation, and influence, all of which have the potential to stimulate social capital for conservation and cyclically enhance the place-based communication context. In this respect, actions such as promoting cultural awareness, preserving the sensory appeal and memorable aspects of the environment, upholding traditions, enhancing the quality of spaces for social interaction, and supporting local businesses are compulsory.

Keywords: social capital, conservation, shared environmental meanings, empowerment, place-based communication context

1. Assistant Professor, Department of Architecture and Urban Planning, Technical and Vocational University (TVU), Tehran, Iran

✉ eabizadeh@tvu.ac.ir

2. Assistant Professor, Department of Restoration of Historical Monuments, Faculty of Architecture, Urban Planning and Art, Urmia University, Urmia, Iran

* Corresponding Author

✉ s.ghadimzadeh@urmia.ac.ir

Interdisciplinary Studies
in the Humanities

Volume 16
Issue 1
Winter 2024

INTRODUCTION

A major challenge in Iran, a country renowned for its rich cultural and historical heritage, is the escalating damage to its historical buildings and structures during the developmental process. The discord between the aims of development and conservation, coupled with rapid interventions in historical-cultural contexts, intensifies this issue. The conservation strategy, which is purely physical, one-dimensional, and mono-disciplinary, fails to consider the intangible and meaningful facets of the environment, such as its social, cultural, economic, and functional dimensions. This consequently leads to the environment losing its significance over time, creating a barrier to connecting with the culture of the past. Much of the difficulty in urban development and the inefficiency in conservation can be traced back to the exclusion of the main actors and beneficiaries from making any decisions regarding historical-cultural places. Given that people are the fundamental components that form the identity and significance of historical-cultural buildings and contexts, their involvement is crucial in bridging the gap between a positive perception, a sense of belonging, and conservation initiatives. Therefore, a holistic and effective conservation approach that takes into account both the physical and semantic aspects necessitates a focus on interdisciplinary methods, the strategic use and direction of social capital. Social capital fosters collective action and collaboration among individuals. By enhancing the sense of respect for each other's rights, it mitigates self-serving behaviors that could be detrimental to society. Therefore, it is an essential resource for maintaining societal health, enhancing the abilities of civil society, and fostering a culture of citizenship (Heidarkhani, 2018, 74-75). Actually, social capital acts as an instrument to boost urban sustainability. Therefore, the higher the levels of social capital among the beneficiaries, the more it will enhance role-playing, increase people's influence and responsibility, and foster a sense of commitment. Conversely, low social capital can lead to instability in various socio-cultural aspects (Khosh far, et al., 2013, 31). Therefore, social capital can play an important part in the meaning and quality-based conservation of historical-cultural buildings and contexts, and consequently protect culture and national identity.

PURPOSE

This study aims to provide mechanisms to leverage people's abilities and boost social capital in conservation management procedures. This article tries to answer the following question: How can be social capital activated in the meaning-based conservation of historical places? In response to this, an attempt has been made to provide a framework to revitalize and enhance the culture of conservation by empowering social structures and utilizing social capital.

METHODOLOGY

This research was done using a descriptive-analytical approach based on library and documentary sources and involves a thorough examination of the viewpoints and perspectives of urban and social thinkers, as well as researchers in the fields of cultural heritage and social capital. Given the multifaceted and interdisciplinary nature of social capital, particularly its cognitive aspect, the focus was on common meanings, as well as, closer ties between place and its meaning. Recognizing the strong link between place and meaning, a framework was proposed to strengthen the place-based communication context, which in turn facilitated the development and direction of social capital for protective purposes.

FINDINGS

Social capital, an intangible yet crucial part of our environment, can be utilized to meet meaning-based conservation and enhance the place-based communication context. By emphasizing the cognitive aspect of social capital, particularly shared meanings (Nahapiet & Ghoshal, 1998), and identifying meanings stem from the environment, we can create a strong foundation for empowering social structures.

The significance of a place is instrumental in fostering, maintaining, and enhancing social relationships. As such, a place with historical and cultural value can be a key factor in shaping social capital. So much so that if the collection of meanings, values, and unique characteristics of a place play a central role in the birth, growth, or enhancement of social capital, then this capital can be seen as being location-dependent or reflecting the traits of the place. In this scenario, it can be termed as "place-based social capital". The role of a place is vital in nurturing social capital and it goes beyond its neutral status and uses its potential to strengthen and enrich social structures within historical contexts.

Typically, place-based social capital is tied to socio-cultural attributes and interpretations/meanings of a place. These aspects manifest in harmony with the collective objectives concerning the sustainability of the place, as well as the maintenance and enhancement of its quality. Heritage sites, acting as shared cultural resources, represent common values and meanings and can be divided into four distinct types: emotional, cultural, social, and functional. The emotional and cultural meaning of a place can cultivate a sense of belonging and social commitment among individuals and groups, which are two key elements that contribute to the development of social capital. On the one hand, a sense of belonging and commitment to a place can drive actions and protective strategies that support its sustainability. On the other, the collective social and functional objectives and meanings of a place can encourage a sense of collaboration, involvement, and trust, along with a perception of social influence. For instance, the reputation of a historical place and its significance to a community can boost the

Interdisciplinary
Studies in the Humanities

Abstract

spirit of collaboration towards its protection. Taking part in any functional rules of a place can foster a sense of belonging and trust and it can also cause individuals to come to play to protect historical-cultural places.

Considering the previously mentioned factors, a framework can be proposed that can empower and implement social capital for conservation. Additionally, such a framework will be based on enhancing the network of shared environmental meanings, which is a key aspect of the cognitive dimension of social capital (Fig. 1)

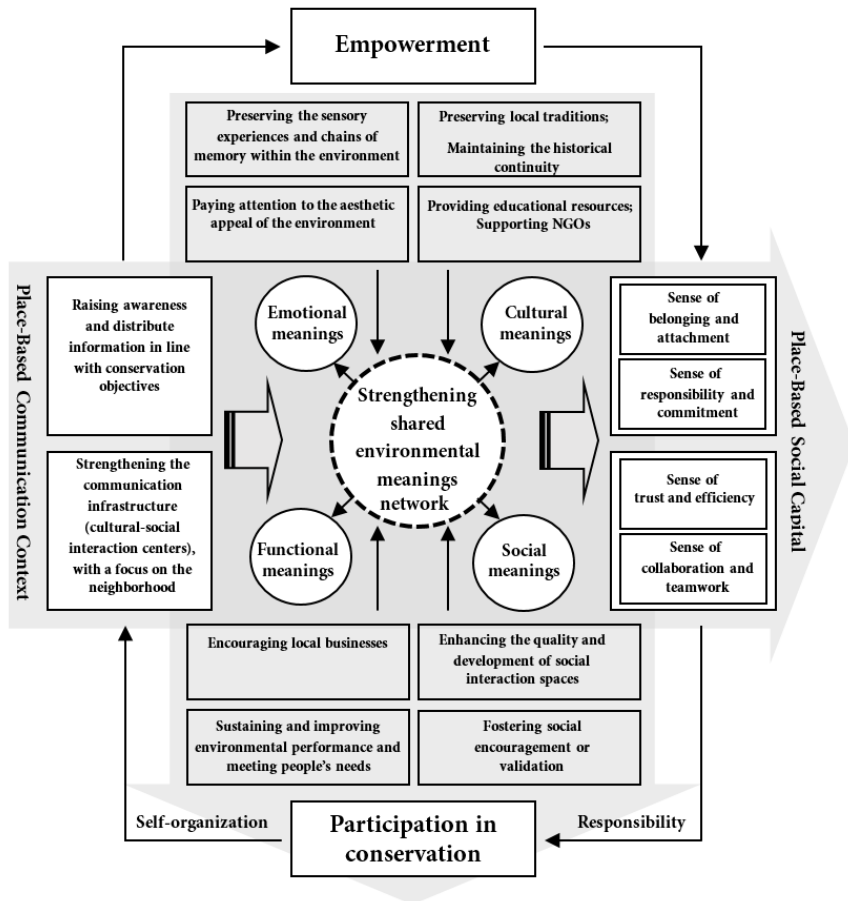

Fig 1. A framework to empower the local community to participate in the conservation of historical-cultural places

CONCLUSION

The meaning-based conservation approach, which acts as a key factor in preserving historical places calls for interdisciplinary research and understanding of semantic elements. The protection of these sites can be achieved through appropriate actions. Furthermore, this can be facilitated through a collaborative process that leverages social capital, considering its interdisciplinary nature. Firstly, this calls for a change in the common perspective on conserving (historical places), with a particular emphasis on the elements of meaning and cultural-based conservation, and the use of interdisciplinary approaches that are based on the idea of relational and network ontology. In this respect, a practical communication context should be provided, and in fact, this article emphasizes the need to provide a place-based communication context. This means that a multitude of communication capabilities are intrinsically present within the historical-cultural sites themselves. These capabilities become more apparent, especially within the context of urban neighborhoods. Social values, such as a sense of belonging and commitment, a sense of cooperation, and a sense of making a difference regarding places have a greater chance to emerge, and they can consequently develop place-based social capital. To accomplish this, it is essential to strengthen the network of shared environmental meanings, which is grounded in the cognitive aspect of social capital. This paper emphasizes four types of environmental meanings which are: emotional, cultural, social, and functional. Moreover, this paper proposes an empowerment framework where augmented social values, reinforce communication context through a cyclical process, making it more dynamic. It can be said that the importance of a historical place can be attributed to its unique identity and values. Therefore, improving place-based communication contexts is a must if social capital is to be leveraged for meaning-based conservation of historical-cultural places.

NOVELTY

This article sheds light on how to utilize social capital in a meaning-based conservation of architectural heritage. The article is not only about architecture, urban planning, and building restoration but is also related to social sciences. Moreover, it proposes a framework to empower local communities to protect historical-cultural places, and specifically focuses on the cognitive aspect of social capital, which is based on enhancing of the network of shared environmental meanings. The article also highlights the use of hidden communication capacities in historical-cultural places and proposes place-based communication context and social capital which can be regarded as two innovative aspects.

CONFLICT OF INTEREST

Authors of this article have declared no conflict of interest in the course of research or afterwards.

Interdisciplinary
Studies in the Humanities

Abstract

BIBLIOGRAPHY

- Abouei, R., Owlia, M. R., Yadegari, Z., & Efazat, S. (2016). Analytical Comparing between Western Conservation Viewpoints with Islamic Ideology in Expressing Metaphysical Aspects of Architectural Heritage. *Journal of Researches in Islamic Architecture*, 3(4), 84-97.
- Aeini, B., Zohouri, M., & Mousavand, M. (2023). Iranians and privacy preservation on social media: A systematic review. *Positif*, 23(10), 88-100.
- Ahmadi, M., Andalib, A., Majedi, H., & Zarabadi, Z. S. S. (2019). Analysis of the Position of the Social Capital in the Regeneration of the Historically Worn-Out Fabrics of Imāmzāde Yahyā Neighborhood, Using the Structural Equations. *Urban Planning Knowledge*, 3(2), 49-63. doi: 10.22124/upk.2019.10641.1102
- Akbari M A. (2015). Historical Approach on Social Capital Theory; Fromation and Evolution. *JHS*, 7 (1), 59-86
- Bodin, O., & Prell, C. (2011). *Social network in natural resources management*. Cambridge: Cambridge University Press
- Bourdieu, P. (1986). *The Forms of capital*. Handbook of Theory and Research for sociology of education, 241-258.
- Coleman, J. (1990). *Foundations of Social Theory*, Cambridge: Harvard University Press.
- Dangi, T. B., & Jamal. T. (2016). An Integrated Approach to “Sustainable Community-Based Tourism”. *Sustainability*, 8(5), 475, <https://doi.org/10.3390/su8050475>
- Delaviz, M., Mortazavi Asl, S. K., & Sinaei, S. A. (2021). A Comparative contemplation on the Concept of Social Capital from the Perspective of Putnam and Fukuyama. *Political Sociology of Iran*, 3(4), 2288-2306. doi: 10.30510/psi.2022.349291.3646
- Eghtesadi, N. (2014). Citizen Participation; The Key to Social Sustainable Development in Urban Communities. *Hoviatshahr*, 7(16), 81-96.
- Es'haghi, S. R., Hejazi, Y., Hosseini, S. M., & Dehaghi, S. (2020). Analyzing the Challenges and Strategies for Public Participation in Environmental Conservation Projects in Rural Areas. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 51(1), 51-64. doi: 10.22059/ijaedr.2020.33178.667425
- Falahat, M., Kamali, L., & Shahidi, S. (2017). The Role of the “Sense of Place” Concept in Improving Architectural Conservation Quality. *Journal of Bagh-e Nazar*, 14(46), 15-22.
- Fukuyama, F. (1996). *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. New York: Free Press
- Hanachi, P., & Fadaei Nezhad, S. (2011). A Conceptual Framework for Integrated Conservation and Regeneration in Historic Urban Areas. *Journal of Fine Arts: Architecture & Urban Planning*, 3(46), 15-26.

- Heidarkhani, H. (2018). The Role of Social Capital in adherence to civic culture among the citizens of the city of Kermanshah. *Journal of Iranian Cultural Research*, 11(2), 51-78. doi: 10.22631/jicr.2018.1476.2185
- ICOMOS (1975). *The Declaration of Amsterdam*. Amsterdam. Retrieved from <http://icomos.org>
- ICOMOS (1993). Guidelines for education and training for the conservation of monuments, Ensembles and site". Retrieved from <http://icomos.org>
- ICOMOS (1994). *The NARA Document on Authenticity*. Icomos: Nara. Retrieved from <http://icomos.org>
- ICOMOS (1999). The Burra charter: The Australia ICOMOS charter for places of cultural significance (revised version). Retrieved from <http://icomos.org>
- ICOMOS (2008a). ICOMOS Charter on the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites, 2008 a. Retrieved from <http://icomos.org>
- ICOMOS (2008b). The Quebec Declaration on the Preservation of the Spirit of the Place. Retrieved from <http://icomos.org>
- ICOMOS (2010). Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value. Retrieved from <http://icomos.org>
- ICOMOS (2011). TICCIH Principles for the Conservation of Industrial Heritage Sites, Structures, Areas and Landscapes the Dublin Principles. Retrieved from <http://icomos.org>
- Inkpen, A. C., & Tsang, E. W. K. (2005). Social capital, networks, and knowledge transfer. *Academy of Management Review*, 30(1), 146–165.
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
- Kang, B. (2006). Effects of Open Spaces on the Interpersonal Level of Resident Social Capital: A Comparative Case Study of Urban Neighborhoods in Guangzhou (Unpublished doctoral dissertation). Texas A&M University, China.
- Khoshfar, G.R., Bargahi, R., & Karami, S. (2013). Social Capital and Urban Sustainability. *Motaleate Shahri*, 2(8), 31-46.
- Lederman, D., Loayza, N. & Menendez, A.M. (2002). Violent Crime: Does Social Capital Matter? *Economic Development and Cultural Change*, 50(3), 509-539. doi: 10.1086/342422
- Lefebvre, V. M., Sorenson, D., Henchion, M., & Gellynck, X. (2016). Social capital and knowledge sharing performance of learning networks, *International Journal of Information Management*, 36 (4), 570-579. doi: 10.1016/j.ijinfomgt.2015.11.008
- Maas, L. T. (2015). The effect of social capital on governance and sustainable livelihood of coastal city community Medan. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 211, 718-722. doi:10.1016/j.sbspro.2015.11.092

Interdisciplinary
Studies in the Humanities

Abstract

- Mak, H.W., Gallou, E., & Fancourt, D. (2023). Is social capital higher in areas with a higher density of historic assets? Analyses of 11,112 adults living in England, *Perspectives in Public Health*, 1-12. doi: 10.1177/17579139221145609
- Masiello, B., Izzo, F., Canoro, C., (2015). The structural, relational and cognitive configuration of innovation networks between SMEs and public research organisations. *Int. Small Bus. J.* 33 (2), 169-193. doi: 10.1177/0266242613485610
- Mazhari, M. (2021). Retrofitting and renovation of worn-out textures, re-creation or rupture of identity. *Journal of Engineering & Construction Management*, 6(3), 1-7.
- Mohammad Moradi, A., Yazdanfar, S., & Faizi, M. (2018). Historic Fabrics, Sustainable Capitals and Their Future (Case Study: Oudlajan Historic Neighborhood in Tehran). *Journal of Sustainable Architecture and Urban Design*, 5(2), 59-70.
- Mohseni, M., & Zamani Fard, A. (2019). An Approach for Identifying Social Relationships in Historic Fabric Case Study: The Aqa Bozorg Historic Gozar (Passage) of Kashan. *Journal of Architecture and Urban Planning*, 11(22), 71-90. doi: 10.30480/aup.2019.690
- Moradzadeh, A., Ghasemi, M., Salarzahi, H., Yaghoubi, N., & Bazrafshan, J. (2018). Community-based Empowerment: Assessing the Social Capital of Local Stakeholders. *Social Capital Management*, 5(4), 503-522. doi: 10.22059/jscm.2019.267647.1710
- Moussavi Khorshidi, R., & Sharifzadegan, M. (2023). Flat ontology as a philosophy for co-disciplinary research and decision-making in present times: A step towards transdisciplinarity. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 15(3), 5-37. doi: 10.22035/isih.2023.5036.4858
- Murzyn-Kupisz, M., & Dzialek, J. (2013). Cultural heritage in building and enhancing social capital. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 3(1), 35-54. doi: 10.1108/20441261311317392
- Naghdi, A., Vahdat, S., S, Hassan (2016). The role of social capital in place attachment in traditional neighborhoods (case study: Hamadan city neighborhoods), *Urban Sociological Studies*, 6(18), 23-50.
- Nahapiet, J., & Ghoshal, S. (1998). Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage. *Academy of Management Review*, 23(2), 242-266. doi: 10.5465/amr.1998.533225
- Niazi, M., & Nasrabadi, M., (2008). Empowerment based on social capital strategy. *Tadbir*, (203), 21-26.
- Putnam, R.D. (1995) Bowling Alone: American Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 6, 65-78.
- Rahnama, M. R., & Razavi, M. M. (2012). An Study of Sense of place Effect on Social Capital and Participation in Mashhad's Neighborhoods. *Journal of Fine Arts: Architecture & Urban Planning*, 17(2), 29-36. doi: 10.22059/jfaup.2012.30157

- Ramyar, R., & Zarghami, E. (2017). Place attachment influences on social capital in common neighborhood environment (The case study: Nor residential complex in Tehran). *Motaleate Shahri*, 6(23), 39-52.
- Rezazade Ardebili, M., & Saberi Naseri, T. (2016). The Role of Social Capital in The Conservation of Historical Buildings. *Space Ontology International Journal*, 5(2), 31-41.
- Sarfi, M., Sarfi, T., Aris, S., Zohouri, M., & Aeini, B. (2023). Religion and migration: An Iranian survey. *Migration Letters*, 20(S4), 470-480.
- Sharifzadeh, M. S., Abdollahzadeh, G. H., Azhdarpour, A. R., & Sharifi, M. (2017). Role of social capital in promoting sense of place (Case: rural areas in Zaboul County). *Social Capital Management*, 4(3), 375-403. doi: 10.22059/jscm.2016.59966
- Soleimani, A., Aftab, A., & sedghkar, S. (2015). Analysis and Assessment the implementation of good urban governance in Urmia city. *Urban Management Studies*, 7(21), 66-80.
- Stedman, R. C. (2002). Toward a social psychology of place: Predicting behavior from place-based cognitions, attitude, and identity. *Environment and behavior*, 34(5), 561-581. doi: 10.1177/0013916502034005001
- Steinmo, Marianne, & Rasmussen, Einar (2018). The interplay of cognitive and relational social capital dimensions in university-industry collaboration: Overcoming the experience barrier. *Research Policy*, 47(10), 1964-1974. doi: 10.1016/j.respol.2018.07.004
- Taj Gardon, S., Sadr, S. Z., Kharazian, B., Karimzadeh, M. (2019). Statistical yearbook of the status of cultural heritage, tourism and handicrafts in 2018, Tehran, Iran: Research Institute of Cultural Heritage and Tourism.
- Tavana, M., Nourain, F., & Soufi Neyestani, M. (2016). Social Capital Factors in Historical Urban Neighborhoods (Case Study: Siroos, Tehran). *Haft Shahr*, 4(53,54), 105-116.
- Varesi, H.R., Amel Bafandeh, M., Mohammadzadeh, M (2009). Investigating and analyzing the components of urban identity and its relationship with the degree of spatial belonging of residents of new cities (case study: Golbahar city). *Research and Urban Planning*, 1 (2), 17-36.
- Woolcock, M., & Narayan, D. (2000). Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. *The World Bank Research Observer*, 15(2), 225-249. doi: 10.1093/wbro/15.2.225
- Zarghami, E., & Behrooz, S. M. (2015). "Space" and its Role in Recreating Architectural Theory and Social Science. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 7(2), 81-99. doi: 10.7508/isih.2015.26.004

Interdisciplinary
Studies in the Humanities

Abstract

مقاله پژوهشی

بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی در راستای حفاظت معنای محور مکان‌های تاریخی - فرهنگی

الناز ابی‌زاده^۱، سمیه قدیم‌زاده^{۲*}

دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۱۰؛ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۲۲

چکیده

ارزش مکان‌های تاریخی-فرهنگی منحصر در ویژگی‌ها و ارزش‌های کالبدی نیست، بلکه روابط و ارزش‌های اجتماعی را نیز شامل می‌شود که نقش مهمی در شکل‌گیری معانی و ماندگاری آن‌ها دارد و نیازمند حفاظت و توجه به رویکردهای میان‌رشته‌ای در این مسیر است. در این میان یکی از موانع اصلی حفاظت معنای محور، ارتباط اندک و حتی تعارض منافع میان ذی‌نفعان مختلف است که حکایت از سرمایه اجتماعی پایین در امر حفاظت دارد. هدف از این مقاله تبیین چگونگی هدایت سرمایه‌های اجتماعی به‌عنوان مفهوم پدیده‌ای میان‌رشته‌ای در راستای حفاظت معنای محور مکان‌های تاریخی - فرهنگی است که به روش توصیفی و تحلیلی و بر اساس منابع کتابخانه‌ای و اسنادی انجام شده است. یافته‌ها حاکی از آن است که توانمندسازی ساختارهای اجتماعی و تقویت سرمایه اجتماعی در راستای حفاظت، با استفاده از ظرفیت‌های ارتباطی نهفته در مکان‌های تاریخی-فرهنگی به‌ویژه در مقیاس محله‌های شهری و با رویکردهای میان‌رشته‌ای قابل تحقق است. بر اساس چارچوب ارائه‌شده، تقویت بعد شناختی سرمایه اجتماعی و شبکه معانی مشترک محیطی شامل چهار دسته معانی عاطفی، فرهنگی، اجتماعی و عملکردی، موجب ظهور و ارتقای ارزش‌های اجتماعی شامل حس تعلق و حس تعهد، حس تعاون و حس اثرگذاری می‌شود که در نهایت می‌تواند موجب فعال شدن سرمایه اجتماعی در امر حفاظت و تقویت بستر ارتباطی مکان‌مند در یک روند چرخه‌ای شود. در این راستا اقداماتی شامل آگاهی‌بخشی فرهنگی، حفظ مطلوبیت حسی و خاطره‌انگیزی محیط، تداوم سنت‌ها، توسعه و ارتقای کیفیت مکان‌های تعاملات اجتماعی و حمایت از کسب‌وکارهای محلی مورد نیاز است.

کلیدواژه‌ها: سرمایه اجتماعی، حفاظت، معانی مشترک محیطی، توانمندسازی، بستر ارتباطی مکان‌مند

۱. استادیار معماری، گروه معماری و شهرسازی، دانشگاه فنی و حرفه‌ای، تهران، ایران

cabizadeh@tvu.ac.ir ✉

۲. استادیار معماری، گروه مرمت بناهای تاریخی، دانشکده معماری، شهرسازی و هنر، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران

* نویسنده مسئول

s.ghadimzadeh@urmia.ac.ir ✉

۱. مقدمه و بیان مسئله

یکی از مسائل مهم کشور ایران با تاریخ و فرهنگ غنی، آسیب‌ها و تخریب‌های گسترده و رو به افزایش بناها و بافت‌های تاریخی طی جریان توسعه است^۱. ناسازگاری اهداف توسعه و حفاظت، همچنین مداخلات شتاب‌زده در بافت‌های تاریخی-فرهنگی و حفاظت با رویکرد صرفاً فیزیکی؛ تک‌بعدی و تکرر شده، بدون توجه به کیفیت‌های ناملموس و معنایی محیط و ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و عملکردی آن از دیگر مسائلی است که موجب بی‌معناشدن محیط به‌مرور زمان و ایجاد مشکل برقراری ارتباط با فرهنگ گذشته شده است.

بخش زیادی از بحران در توسعه شهری و ناکارآمدی در حفاظت، محصول پس‌راندن کنشگران و ذی‌نفعان اصلی این حوزه از عرصه مدیریت و تصمیم‌گیری برای آثار تاریخی-فرهنگی است. به عبارتی دیگر، عدم مشارکت و مشارکت محدود و پایین در فعالیت‌های اجتماعی شهری و دخالت ندادن اشخاص و گروه‌های محلی در مراحل متعدد طرح‌ها، به‌عنوان مسئله اساسی مطرح است؛ به‌طوری‌که اکثر اقدامات و فعالیت‌های مختلف حفاظتی صورت‌گرفته اخیر، از طرف سازمان‌ها و نهادهای مسئول درخصوص آثار تاریخی-فرهنگی، در دوره زمانی پیش‌بینی شده تحقق نیافته است و یا کارایی کافی نداشته و در زمان کوتاهی بعد از اجرای طرح‌ها، با مسائل مختلف و شکست مواجه شده‌اند (اقتصادی، ۱۳۹۲، ۸۲؛ اسحاقی و همکاران، ۱۳۹۹، ۵۷).

از آنجاکه عناصر اصلی سازنده هویت و معنای بناها و بافت‌های تاریخی-فرهنگی مردم هستند، مشارکت آنان نقش واسطه‌ای در رابطه بین ادراک مثبت و احساس تعلق افراد و تلاش‌های حفاظتی دارد؛ بنابراین، حفاظت صحیح و جامع، که ناظر به هر دو بعد کالبدی و معنایی باشد، در گرو توجه به رویکردهای میان‌رشته‌ای و بهره‌گیری و هدایت سرمایه‌های اجتماعی است. سرمایه اجتماعی کنش‌های اجتماعی و همکاری برای رسیدن به منافع مشترک را تسهیل می‌کند (کلمن^۲، ۱۹۹۰؛ پاتنام^۳، ۱۹۹۵) و به‌عنوان عاملی مهم

۱. به‌عنوان مثال می‌توان به تخریب رو به افزایش بناها و محوطه‌های تاریخی از ۱۹۰ مورد در سال ۱۳۹۶ به ۲۴۵ مورد در سال ۱۳۹۸ (بر اساس سالنامه آماری وضعیت میراث فرهنگی در سال ۱۳۹۸) اشاره کرد.

2. Coleman

3. Putnam

در توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی هر جامعه و همچنین سازوکاری برای راهبری، کارآمدسازی و ارتقای بهره‌وری و عملکرد بخش‌های اجرایی است. سرمایه اجتماعی، امکان فعالیت جمعی و همکاری بین افراد را میسر می‌سازد و با تقویت حس احترام به حقوق یکدیگر، مانع از رفتارهای منفعت‌جویانه فردی به زیان اجتماع می‌شود و بر این اساس یک دارایی مهم برای حفظ سلامت جامعه و نیز توانمندی جامعه مدنی و پایداری به فرهنگ شهروندی به شمار می‌رود (حیدرخانی، ۱۳۹۷، ۷۴-۷۵). در حقیقت، سرمایه اجتماعی وسیله‌ای برای ارتقای پایداری شهری است؛ از این رو، سطوح بالای سرمایه اجتماعی در جامعه بهره‌برداران سبب تقویت نقش‌آفرینی، ارتقاء اثرگذاری مردم، مسئولیت و حس تعهد بیشتری می‌شود و در مقابل سرمایه اجتماعی پایین، موجب ناپایداری در ابعاد مختلف از جمله اجتماعی - فرهنگی می‌شود (خوش‌فر و همکاران، ۱۳۹۲، ۳۱).

توجه به این نکته ضروری است که در عصر پسا مدرن، فضای معماری نه صرفاً به صورت یک واقعیت انتزاعی و مادی، بلکه وجهی از اجتماع تلقی می‌شود که در تولید و بازتولید اجتماع نقش دارد و خود از این طریق بازتولید می‌شود؛ بنابراین شناخت مفاهیم و ابعاد مختلف فضاهای معماری، نیاز به فرارفتن از مرزهای رشته‌های دانشگاهی مانند جغرافیا، برنامه‌ریزی، معماری، علوم اجتماعی و سایر تخصص‌های مرتبط و حرکت به سمت یک هستی‌شناسی رابطه‌ای و پارادایم‌های میان‌رشته‌ای و گفت‌وگوی بین رشته‌ها دارد (ضرغامی و بهروز، ۱۳۹۴، ۹۷). در چنین رویکردی، رابطه، رابطه‌مندی و به هم پیوستگی در اولویت توجه قرار می‌گیرد و پدیده‌ها در قالب شبکه‌ای از کنشگران به هم پیوسته بازتعریف می‌شوند (موسوی خورشیدی و شریف‌زادگان، ۱۴۰۲، ۳۱).

همان‌طور که بیان شد به دلیل نگرش تک‌بعدی، سیاست‌های فعلی در برابر تهدیدات حفاظت از بناها و بافت‌های تاریخی-فرهنگی مؤثر نیستند. ارتباط اندک و حتی تعارض منافع میان ذی‌نفعان مختلف یکی از موانع جدی حفاظت معنامحور به شمار می‌رود که حکایت از فقدان اعتماد و سرمایه اجتماعی پایین در این امر دارد. از این رو، بدون بهره‌گیری از رویکرد میان‌رشته‌ای و تقویت سرمایه اجتماعی و مردمی‌سازی، امکان حل مسئله و حفاظت معنامحور وجود ندارد؛ در حقیقت در رویکرد معنامحور حفاظت، توجه به

رویکردهای میان‌رشته‌ای و مدیریت و برنامه‌ریزی مشارکتی تحت عنوان «برنامه‌ریزی با مردم» به جای «برنامه‌ریزی برای مردم» ضروری است. تعامل توسعه و حفاظت آثار، نیازمند تقویت سرمایه اجتماعی و فضای شبکه‌ای کنشگری اجتماعی است؛ از این رو سرمایه اجتماعی در حفاظت معنامحور و کیفیت‌مدار آثار تاریخی - فرهنگی و در نتیجه صیانت از فرهنگ و هویت ملی نقش کلیدی و مؤثری می‌تواند داشته باشد.

مقاله حاضر با هدف ارائه سازوکارهایی برای به‌کارگیری ظرفیت‌های مردمی و تقویت سرمایه اجتماعی در فرایندهای مدیریتی حفاظت موردتوجه قرار گرفته است. بر این اساس پرسش مقاله پیش رو این است که چگونه می‌توان سرمایه اجتماعی را در راستای حفاظت معنامحور مکان‌های تاریخی فعال نمود؟ به این منظور سعی شده است تا چارچوبی برای احیا و غنی ساختن فرهنگ حفاظت به‌وسیله توانمندسازی ساختارهای اجتماعی و بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی پیشنهاد کند.

۲. پیشینه تحقیق

در رابطه با تأثیر متقابل سرمایه اجتماعی و کیفیت مکان‌های سکونت بر یکدیگر پژوهش‌هایی انجام شده است که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

رهنما و رضوی (۱۳۹۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی تأثیر حس تعلق مکانی بر سرمایه اجتماعی و مشارکت در محلات شهر مشهد» نشان دادند در یک رابطه علی غیرمستقیم، تقویت حس تعلق به مکان موجبات افزایش مشارکت و سرمایه اجتماعی را فراهم می‌آورد.

توانا و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان «شناسایی ابعاد و شاخص‌های سرمایه اجتماعی در بافت‌های تاریخی» به شناسایی شاخص‌های مؤثر بر میزان سرمایه اجتماعی و همچنین عوامل بیرونی تأثیرگذار بر آن پرداخته‌اند. نتایج حاصل از تحلیل بیانگر این است که از نظر شهروندان در محله موردنظر، عوامل شبکه‌های اجتماعی و اعتماد، تأثیر بیشتری را بر سرمایه اجتماعی دارند. به‌علاوه مهاجرت تأثیر منفی و توان اقتصادی تأثیر مثبت بر میزان سرمایه اجتماعی در محله مورد مطالعه دارند.

رامیار و ضرغامی (۱۳۹۶) در پژوهشی تحت عنوان «تأثیر دل‌بستگی به مکان بر سرمایه اجتماعی در محیط‌های مشترک همسایگی»، با محوریت قرار دادن بهبود سرمایه اجتماعی و دل‌بستگی مکانی، بر چندبعدهی بودن این موضوع تأکید داشته و نیز مدلی با بهره‌گیری از روش مدل‌یابی و موضوعات تأثیرگذار بر دل‌بستگی مکانی برای تعریف رابطه بین مفاهیم دل‌بستگی به مکان، مشارکت اجتماعی و سرمایه اجتماعی ارائه کرده‌اند. نتایج پژوهش بیانگر این است مشارکت و دل‌بستگی مکانی هر دو نقش بسزایی بر سرمایه اجتماعی دارند و همچنین مشارکت تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر تعلق دارد.

نقدی و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای تحت عنوان «نقش سرمایه‌های اجتماعی در دل‌بستگی به مکان در محلات سنتی» توجه به افزایش ارزش‌های اجتماعی در محلات و همچنین نقش و جایگاه سرمایه اجتماعی در دل‌بستگی مکانی در محلات سنتی شهر همدان از نظر ساکنان را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج بیانگر این است که سرمایه‌های اجتماعی تأثیر معناداری در فرایند دل‌بستگی مکانی اشخاص نسبت به محله‌های مورد مطالعه دارد.

محسنی و زمانی فرد (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «رهیافتی بر خوانش روابط اجتماعی در بافت تاریخی»، روابط اجتماعی را به‌عنوان یکی از عوامل سازنده ابعاد اجتماعی و بخشی از میراث ناملموس، عامل پویایی تأثیرگذار بر کالبد و تأثیرپذیر از کالبد و فرهنگ مورد توجه قرار داده‌اند؛ از این رو شناخت نمونه‌های ارتباطات اجتماعی در گذشته و نحوه خوانش آن در این پژوهش مورد توجه قرار گرفته است. این پژوهش موجب دستیابی به نتایجی مانند پیشنهاد شیوه برداشت ارتباطات اجتماعی در مکان‌های تاریخی، ایجاد چارچوبی به منظور خوانش ارتباطات اجتماعی در مکان‌ها و بافت‌های تاریخی، درک و فهم مکان ساخته‌شده و اثرات آن بر ارتباطات اجتماعی شده است.

احمدی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان «تحلیلی بر جایگاه سرمایه‌های اجتماعی در بازآفرینی بافت فرسوده تاریخی» محله امامزاده یحیی نقش سرمایه اجتماعی را در فرایند بازآفرینی محلات جست‌وجو کرده و در پی تعریف معیارها و اصولی به منظور تعیین جایگاه سرمایه اجتماعی و ارزیابی میزان تأثیر آن در فرایند بازآفرینی بوده‌اند؛ همچنین تحقق هدف‌های بازآفرینی از طریق سرمایه اجتماعی مورد تبیین قرار گرفته است. نتایج پژوهش

بیانگر این است معیارهای اعتماد، هنجارها و ارزش‌های اجتماعی به‌عنوان متغیرهای وابسته، در بازآفرینی محله تأثیرگذار بوده و سرمایه اجتماعی بر بازآفرینی تأثیرگذار است.

مورزین-کوپیش دزیازک^۱ (۲۰۱۳) در پژوهشی با عنوان «نقش میراث فرهنگی در ایجاد و ارتقاء سرمایه اجتماعی»، با اشاره به تأثیرات بی‌شمار میراث فرهنگی ملموس و ناملموس و پتانسیل قابل توجه آن‌ها از نظر فراهم کردن کانون‌های اجتماعی بر سرمایه اجتماعی، بیان داشته‌اند این جنبه از تأثیرات میراث فرهنگی در حوزه‌های مختلف از جمله سیاست‌گذاری‌ها، حوزه فرهنگ و حفاظت از بناها باید موردتوجه قرار گیرد.

رضازاده اردبیلی و صابری ناصری (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان «نقش سرمایه اجتماعی در حفاظت از بناهای تاریخی» با انتقاد از نقش کم‌رنگ مردم در حفاظت بافت‌های تاریخی، توجه به روش‌های حفاظتی غیر از روش‌های حفاظت فیزیکی صرف و مدیریت جامعه‌محور و راه‌های دستیابی به سرمایه اجتماعی برای حفاظت پایدار بافت تاریخی را مورد تأکید قرار داده‌اند.

مک^۲ و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهشی با عنوان «آیا سرمایه اجتماعی در مناطقی با تراکم دارایی‌های تاریخی بالاتر است؟» مطالعه‌ای را با هدف بررسی رابطه مقطعی بین محیط ساخته‌شده تاریخی و سرمایه اجتماعی انجام دادند. نتایج مطالعه آن‌ها حاکی از این بود که افرادی که در مناطقی با سطوح بیشتری از محیط ساخته‌شده تاریخی زندگی می‌کنند، سطوح بالاتری از اعتماد و هنجارهای همکاری را نشان می‌دهند.

با توجه به بررسی پیشینه پژوهش، در زمینه ارتباط سرمایه اجتماعی با ویژگی‌های فرهنگی-اجتماعی مکان و تأثیرگذاری سرمایه اجتماعی و حفاظت میراث فرهنگی بر یکدیگر پژوهش‌هایی انجام شده است؛ اما به‌طور خاص درباره چگونگی مدیریت و به‌کارگیری سرمایه اجتماعی در راستای اهداف حفاظتی با تأکید بر رویکرد معنا‌محور پژوهشی یافت نشد. پژوهش حاضر با هدف پر کردن این شکاف در ادبیات پژوهش انجام گرفته است؛ به‌طوری‌که با تأکید بر حفاظت معنا‌محور به‌طور ویژه به این موضوع پرداخته شده است.

1. Murzyn-Kupisz & Dziasek

2. Mak

۳. مبانی نظری

۳-۱. سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی از نظر ماهیت مقوله‌ای میان‌رشته‌ای است که پس از مارکس و بخصوص در نیمه دوم قرن بیستم در رشته‌های مختلف در کنار انواع سرمایه‌های انسانی، اقتصادی، فرهنگی و نمادین مطرح شده است (دلایز و همکاران، ۱۳۹۹). اصطلاح سرمایه اجتماعی نخستین بار در سال ۱۹۱۶ توسط هانیفان^۱ بازرس وقت مدارس دولتی آمریکا به کار گرفته شد. او این اصطلاح را در توضیح اهمیت مشارکت جامعه در افزایش عملکرد مدرسه استفاده کرد و آن را به‌عنوان آن دسته از مفاهیم ملموس که در زندگی روزمره مردم بیشترین اهمیت را دارند، شامل حسن نیت، رفاقت، همدردی و مراودات اجتماعی بین افراد و خانواده‌هایی که یک واحد اجتماعی را تشکیل می‌دهند تعریف نمود (وولکاک و نرایان^۲، ۲۰۰۰). پس از آن این مفهوم در ۱۹۶۱ توسط جیکوبز^۳ در کتاب مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی^۴ در ارتباط با محیط‌های شهری به کار برده شد. به گفته او شبکه‌های اجتماعی در محدوده‌های تاریخی و مختلط شهری، نوعی از سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهند که در مورد بهبود کیفیت زندگی در این مکان‌ها، نسبت به عوامل نهادهای رسمی مانند نیروی انتظامی مسئولیت بیشتری را نشان می‌دهند (جیکوبز، ۱۹۶۱). چارچوب‌بندی نظری مفهوم سرمایه اجتماعی توسط بوردیو^۵ و سپس کلمن، که هر دو جامعه‌شناس بودند، صورت گرفت. بر اساس تعریف بوردیو (۱۹۸۶) سرمایه اجتماعی مجموعه منابع بالقوه یا بالفعلی است که با عضویت در شبکه پایداری از روابط کم‌وبیش نهادینه‌شده توأم با آشنایی یا شناخت دوسویه و متقابل حاصل می‌شود. از نظر کلمن (۱۹۹۰) سرمایه اجتماعی ابعادی از یک ساختار اجتماعی است که با تسهیل‌گری کنش‌ها و روابط میان اشخاص درون ساختار موجب می‌شود تا آن‌ها بتوانند به اهداف و منافع خود دست یابند. رابرت پاتنام نیز از نظریه‌پردازان سرمایه اجتماعی به‌شمار می‌رود که آن را در مطالعات تجربی به کار بست و رهیافت‌های

1. L.J. Hanifan
2. Woolcock and Nerayan
3. Jacobs
4. The Death and Life of Great American Cities
5. Bourdieu

نظری تازه‌ای را مطرح کرد (اکبری، ۱۳۹۴، ۷۱). او سرمایه اجتماعی را خصایصی از سازمان اجتماعی مانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها دانست که با تسهیل همکاری‌های متقابل، کارایی جامعه را بهبود می‌بخشد (پاتنام، ۲۰۰۰، ۱۶۷). فوکویاما^۱ دیگر نظریه‌پرداز این حوزه است که سرمایه اجتماعی را توانایی مردم برای کار با یکدیگر در گروه‌ها و سازمان‌ها در راستای دستیابی به اهداف مشترک می‌داند (فوکویاما، ۱۹۹۶). همچنین بر اساس تعریف فوکویاما (۱۹۹۷) سرمایه اجتماعی را می‌توان به‌عنوان وجود مجموعه معینی از ارزش‌ها یا هنجارهای غیررسمی مشترک بین اعضای یک گروه دانست که همکاری بین آن‌ها را میسر می‌سازد؛ بنابراین سرمایه اجتماعی می‌تواند به‌عنوان شبکه و ارزش‌های اجتماعی باشد که افراد و جوامع را در رسیدن به اهداف مشترک از طریق مؤثر و کارآمد یاری رساند (تری مورنی ماس^۲ و همکاران، ۲۰۱۵، ۷۲۱). این مفهوم شامل متغیرهای اجتماعی متعددی است که سبب ارتقاء عمل اشخاص و گروه‌ها می‌شود (لدرمن^۳ و همکاران، ۲۰۰۲، ۵۰۹). عوامل تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی را می‌توان در دو سطح بین فردی و سازمانی تعریف کرد. در جدول شماره (۱) سطوح مختلف سرمایه اجتماعی و عوامل تأثیرگذار بر آن‌ها ارائه شده است.

جدول ۱. عوامل تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی

سطح سازمانی		سطح بین فردی	
مشارکت مردم در تصمیم‌سازی و انجام اقدامات برای تغییر	توانمندسازی	تراکم، فراوانی و امتداد ساختار روابط اجتماعی مردم	شبکه
فعالیت افراد از سازمان‌های رسمی و غیررسمی برای موضوعات و اهداف مشترک موردعلاقه	مشارکت و فعالیت‌های جمعی	احساس مسئولیت مردم نسبت به اجتماع، وقایع و فعالیت‌های اجتماعی در همسایگی	تعهد
رفتار متقابل افراد نسبت به رفتاری که با آن‌ها می‌شود (که می‌تواند هم مثبت و هم منفی باشد)	کنش متقابل	احساس اعتماد مردم به همسایگان و سازمان‌های محلی در حکمرانی، مدیریت و استفاده از محدوده قلمروشان	اعتماد و ایمنی
همکاری‌ها و یا اقدامات متأثر از رفتار و اقدامات دیگران در ساکنان و یا الگوهای رفتاری مشترک ساکنان	هنجارهای جمعی	احساس مردم از بودن به‌عنوان عضوی از یک گروه و تعلق به همسایگی	تعلق

منبع: کانگ^۴، ۲۰۰۶، ۵۸ به نقل از: رامیار و ضرغامی، ۱۳۹۶، ۴۵

1. Fukuyama
2. Trimurni Maas
3. Lederman
4. Kang

۳-۲. ابعاد سرمایه اجتماعی

بر اساس دسته‌بندی ناهاپیت و گوشال^۱ (۱۹۹۸) سرمایه اجتماعی به ابعاد ساختاری، رابطه‌ای و شناختی قابل تقسیم است: بُعد ساختاری سرمایه اجتماعی به الگوی کلی روابط مابین اشخاص (افراد در دسترس و چگونگی دسترسی) اشاره دارد و از جمله مهم‌ترین وجوه این بُعد، روابط شبکه‌ای مابین اشخاص، پیکربندی شبکه‌ای و سازمان مناسب است؛ بُعد ارتباطی سرمایه اجتماعی بیان‌کننده نوعی ارتباط بین فردی است که اشخاص با همدیگر و با توجه به سابقه‌آشنایی و تعاملاتشان ایجاد می‌کنند. این بُعد شامل میزان اعتماد متقابل بین اعضای یک واحد اجتماعی است. اصلی‌ترین وجوه این بُعد، اعتماد، هنجارها، قوانین، الزامات، انتظارات و هویت را شامل می‌شود؛ بُعد شناختی سرمایه اجتماعی دربرگیرنده ادراک، باورها و تصورات فرهنگی و اجتماعی مشترک است و به منابعی اشاره دارد که مظاهر، تعبیرها، تفسیرها و سیستم‌های معانی مشترک در بین گروه‌ها ایجاد می‌کنند. اصلی‌ترین جنبه‌های این بُعد از سرمایه اجتماعی نیز عبارت‌اند از زبان، مفاهیم و کدهای مشترک و حکایات مشترک (ناهاپیت و گوشال، ۱۹۹۸، ۲۴۴). ناهاپیت و گوشال (۱۹۹۸) در چارچوب کار خود، ابتدا بُعد شناختی سرمایه اجتماعی را به زبان مشترک و روایات مشترک مرتبط کرده بودند؛ اما نویسندگان دیگر بعداً آن را از طریق اهداف یا چشم‌انداز مشترک و فرهنگ مشترک توصیف کردند (لوفور^۲ و همکاران، ۲۰۱۶، ۵۷۱). اهداف مشترک به درک مشترک و رویکردهای مربوط به وظایف شبکه (اینکپن و تسانگ^۳، ۲۰۰۵) و دیدگاه‌های مشترک از اهداف اشاره دارد (مازیلو^۴ و همکاران، ۲۰۰۵). فرهنگ مشترک به قوانین و هنجارهایی اشاره دارد که رفتار مناسب در شبکه را تعیین می‌کند (استاینمو و راسموسن^۵، ۲۰۱۸، ۱۹۶۵). در جدول شماره (۲)، ابعاد سرمایه اجتماعی، تعریف، محور اصلی و جنبه‌های کلیدی هر بُعد نشان داده شده است.

1. Nahapiet & Ghoshal
2. Lefebvre
3. Inkpen and Tsang
4. Masiello
5. Steinmo & Rasmussen

جدول ۲. ابعاد سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی	تعریف	مفهوم محوری	جنبه‌های کلیدی
بعد ساختاری	منابعی که به ویژگی‌ها و پیکربندی سیستم اجتماعی و شبکه روابط (الگوی کلی ارتباطات بین بازیگران) به عنوان یک کل مربوط می‌شود.	شبکه‌ها	پیوندهای شبکه‌ای بین بازیگران تنظیمات شبکه (بر اساس سه ویژگی شامل تراکم، ارتباط پذیری و سلسله‌مراتب) سازمان مناسب (توسعه یافته در یک زمینه با قابلیت انتقال)
بعد رابطه‌ای	منابعی که از طریق روابط خاص میان افراد، ایجاد و به کار گرفته می‌شوند.	روابط	اعتماد و قابل اعتماد بودن هنجارها و تحریم‌ها تعهدات و انتظارات هویت و شناسایی
بعد شناختی	منابعی که بازنمایی‌ها، تفسیرها و سیستم‌های معنایی مشترکی را بین گروه‌ها فراهم می‌کنند.	معانی	زبان و کدهای مشترک روایات مشترک (اسطوره‌ها، داستان‌ها، استعاره‌ها) اهداف، دیدگاه‌ها و چشم‌اندازهای مشترک فرهنگ مشترک

منبع: نگارندگان بر اساس ناهپیت و گوشال، ۱۹۹۸؛ اینکین و تسانگ، ۲۰۰۵

۳-۳. حفاظت معنا محور مکان‌های تاریخی

بناها و بافت‌های تاریخی دارای ارزش‌های ملموس (کالبدی یا فیزیکی) و ناملموس (غیرکالبدی یا معنایی) هستند. موضوع توجه به معنا در آثار تاریخی فرهنگی شامل خوانش محتوا، فهم درون‌مایه آن و رمزگشایی از پیام‌ها است. در این میان حفاظت از آثار تاریخی فرهنگی به منظور تطویل عمر آثار، اغلب به وسیله انواع روش‌های مداخله‌ای با بیشترین تأکید و توجه بر روی مداخلات فیزیکی است (فلاح و همکاران، ۱۳۹۶، ۱۶). با توجه به اهمیت این آثار ارزشمند، حفاظت فیزیکی صرف از آن‌ها، پاسخگوی اهداف مورد نظر حفاظت نیست؛ بنابراین، جامعیت در حفاظت، با اتخاذ رویکردی میان‌رشته‌ای و روش‌هایی که حافظ ارزش‌ها، معناها و ضامن حیات آثار باشد، بایستی مورد توجه قرار گیرد. بررسی اسناد بین‌المللی از جمله بیانیه‌ها، منشورها و قطعنامه‌های منتشر شده در دهه‌های اخیر و با توجه به تحول بنیادین تعریف میراث فرهنگی (ابوئی و همکاران، ۱۳۹۴، ۸۸) و تسری آن از حوزه میراث ملموس به میراث ناملموس و به نوعی ابعاد

پنهان آثار در دهه‌های پایانی قرن بیستم نشان‌دهنده مورد تأکید قرار گرفتن حفاظت فراتر از جنبه‌های فیزیکی و کالبدی آثار تاریخی فرهنگی است. به طوری که مباحث منشورها و سند‌های ایکوموس همچون سند نارا (۱۹۹۴)^۱، منشور بورا (۱۹۹۹)^۲ و سایر منشورها^۳ زمینه‌ساز ورود مفاهیم جدید به حوزه حفاظت شد و موضوع توسعه اجتماعی فرهنگی، احترام به ارزش‌ها و معنا و حفاظت آن‌ها در آثار مورد تأکید قرار گرفت و اهمیت ویژه‌ای یافت. همچنین در رویکردهای جهانی در خصوص حفاظت، روابط اجتماعی به‌عنوان یکی از عوامل سازنده سرمایه اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است (محسنی و زمانی فرد، ۱۳۹۸، ۷۲).

در کنگره میراث معماری اروپا^۴ (۱۹۷۵) با اشاره به اهمیت پیوستگی حفاظت آثار با زندگی اجتماعی، ابعاد غیر کالبدی و رویکرد اجتماعی در رابطه با موضوع حفاظت با عنوان ثروت‌های معماری مورد توجه بوده است (ایکوموس^۵، ۱۹۷۵). در ایکوموس نیوزلند (۱۹۹۳) شناخت و حفاظت از آثار تاریخی فرهنگی و توجه به ارزش‌های اجتماعی، ویژگی‌های تاریخی و فرهنگی محیط‌های تاریخی از جمله اصول مورد توجه بوده است. همچنین در بیانیه‌های مصوب سمپوزیوم‌های ایکوموس «سان‌آنتونیو ۱۹۹۶» ضمن توصیف مفاهیم در خصوص ارزش‌های اجتماعی، حفاظت از ارزش‌های اجتماعی، درک اصالت، پیوستگی و هویت مکان‌های تاریخی به‌منظور درک ارزش‌های آثار تاریخی فرهنگی تأکید شده است (حناچی و فدائی‌نژاد، ۱۳۹۰، ۱۸). بر اساس اسناد موجود، حفاظت به‌عنوان مجموعه‌ای از اقدامات سبب دستیابی به ارزش‌ها، معانی، پیام‌های نهفته در آثار می‌شود. به‌طور کلی حفظ معنا، از موارد تأثیرگذار در شکل‌گیری منشورها در جهان در زمینه حفاظت است و عملیات حفاظتی باید معناها را رصد و حفظ کند.

۳-۴. توانمندسازی ساختارهای اجتماعی در مکان‌های تاریخی

توانمندسازی فرایندی است که اشخاص ضمن آگاهی از خواسته‌ها و نیازهای خود، نوعی خوداتکایی و اعتماد به نفس را کسب کنند و از توانایی‌های لازم به‌منظور دستیابی به اهداف برخوردار شوند (نیازی و نصرآبادی، ۱۳۸۸، ۲۲). به‌عبارتی دیگر زمانی مشارکت اجتماعی

1. ICOMOS, 1994
2. ICOMOS-Burra Charter 1999
3. ICOMOS 2008 a,b; 2010; 2011; 2017
4. Congress on the European Architectural Heritage
5. ICOMOS

محقق می‌شود که اشخاص از حالت فردی که صرفاً در مکانی زندگی می‌کنند، خارج شده و به فردی فعال و مسئولیت‌پذیر تبدیل شوند. در واقع با تشویق و حمایت از مشارکت مردمی و پویای اجتماعی و با ایجاد فضای رقابتی، از مردم به‌عنوان بازیگر اصلی انتظار می‌رود که ضمن حضور در کلیه مراحل و مسئولیت‌پذیری در مدیریت و اداره امور، اقدامات لازم به‌منظور بهبود امور انجام دهند (سلیمانی و همکاران، ۱۳۹۴، ۶۷).

توانمندسازی اجتماع محور نیز یکی از محورهای اصلی موضوعات توسعه است. این رویکرد با محور قرار دادن مردم و سازمان‌های غیردولتی، توسعه را از درون جامعه و از پایین به بالا پیش می‌برد. محلی‌گرایی، سازمان‌های غیردولتی و مردم محلی از اصلی‌ترین متغیرهای توسعه مردمی محسوب می‌شوند (مرادزاده و همکاران، ۱۳۹۷، ۵۰۷). شیونز^۱ (۱۹۹۰؛ ۲۰۰۲) توانمندسازی روان‌شناختی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی را به‌عنوان ابعاد توانمندسازی اجتماع محور دانسته است (دانگی و جمال^۲، ۲۰۱۶، ۱۰). در این میان، یکی از موفق‌ترین رویکردها در توانمندسازی جوامع محلی، رویکرد مدیریت مشارکتی مبتنی بر سازگاری است؛ در این رویکرد، جلب مشارکت ذی‌نفعان محلی در مراحل تصمیم‌گیری و اجرای پروژه‌های مدیریتی موردتوجه است به‌طوری‌که در هر منطقه، بر اساس بافت اجتماعی و اکولوژیکی آن، این فرایند اجرایی می‌شود (بودین و پرل^۳، ۲۰۱۱، ۴۸). احیای توان تاریخی فرهنگ و تمدن ایرانی و استفاده از ظرفیت‌های حاصل از آن، از طریق توانمندسازی ساختارهای اجتماعی بافت تاریخی امکان‌پذیر است (محمد مرادی و همکاران، ۱۳۹۶، ۶۸). همچنین توانمندسازی جوامع محلی در بافت‌های تاریخی- فرهنگی، ساماندهی و انتظام‌بخشی به فعالان بخش میراث فرهنگی و حمایت از ایجاد و توسعه شکل‌های غیردولتی را می‌طلبد. توسعه از درون نیز به معنای مشارکت دادن توانمندی‌های بافت‌های تاریخی در مسیر توسعه و گنجاندن آن‌ها در برنامه‌ریزی‌های بودجه‌ای کشور است که از این راه توسعه می‌تواند عوارض ناشی از تمرکز را در شهرهای تاریخی، با برنامه‌ریزی کلان و سیاست‌گذاری صحیح، تعدیل کند (همان).

1. Scheyvens
2. Dangi & Jamal
3. Bodin & Prell

۴. روش تحقیق

این پژوهش با هدف ارائه سازوکارهایی به منظور بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی در فرایندهای مدیریتی حفاظت با تأکید بر رویکرد معنا محور و میان‌رشته‌ای و توجه به جنبه‌های فرهنگی - اجتماعی و هویتی در حفاظت میراث فرهنگی انجام شده است. پژوهش از نوع کیفی بوده و با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی، بر مبنای مطالعات کتابخانه‌ای و در قالب بررسی نظرات اندیشمندان و پژوهشگران شهری و اجتماعی در حوزه‌های مرتبط با میراث فرهنگی و سرمایه اجتماعی انجام شده است و بر این اساس به شناخت مؤلفه‌های مهم در توانمندسازی ساختارهای اجتماعی در راستای حفاظت میراث فرهنگی پرداخته شده است. با توجه به ماهیت و ابعاد میان‌رشته‌ای سرمایه اجتماعی و با تکیه بر بعد شناختی آن و شبکه معانی مشترک و با تأکید بر رابطه تنگاتنگ مکان و معنا در حفاظت معنا محور، چارچوبی جهت تقویت بستر ارتباطی مکان مند و در نتیجه شکل‌گیری و هدایت سرمایه اجتماعی در راستای اهداف حفاظتی ارائه شده است.

۵. یافته‌ها

۵-۱. نقش زمینه اجتماعی در حفاظت معنا محور مکان‌های تاریخی

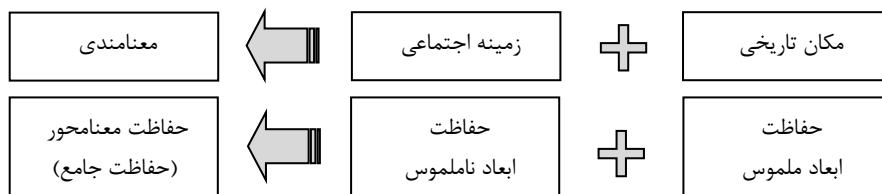
مکان در اتصال و پیوند با زمینه اجتماعی می‌تواند معنا داشته باشد. به عبارتی اگر مکان از زمینه اجتماعی آن جدا شود، از معنا تهی خواهد شد (شکل ۱). کنش‌های ارتباطی تأثیر بسزایی در دوام و بقای یک جامعه انسانی دارد. روابط اجتماعی بر اساس مکان و زمینه، اشکال گوناگونی را به وجود می‌آورد؛ به طوری که می‌توان طیف وسیعی از کنش‌ها را برای آن در نظر گرفت. مکان‌ها نیز نه تنها با مجموعه‌ای فیزیکی، بلکه با رشته‌ای از فعالیت‌های انجام‌گرفته در آن و فرایندهای اجتماعی و روان‌شناختی مشخص می‌شوند (استدمن^۱، ۲۰۰۲، ۵۸۱-۵۶۱). ایجاد روابط اجتماعی و استمرار آن بعضاً جلوه‌ای درونی دارد و از تعاملات و کنش‌های متقابل اجتماعی قابل برداشت است. در واقع با وجود نمونه‌های ظاهری رابطه اجتماعی، بعضی عوامل به خصوصیات کالبدی فضایی (مانند وجود شبکه انسجام‌یافته از فعالیت‌ها و فضاهای آمیخته

با زندگی روزمره و امکانات و فضاهایی برای گفت‌وگو) و یا فرهنگی - اجتماعی (مانند وجود اعتماد، سرنوشت و علایق مشترک مابین همسایگان) وابسته هستند که موجب افزایش روابط اجتماعی می‌شوند (محسنی و زمانی فرد، ۱۳۹۸، ۸۱).

در گذشته ارتباطات اجتماعی در رابطه با ساختار فضایی شهر و مکان‌های تاریخی تجلی یافته است. از این رو حفاظت از آن‌ها با در نظر گرفتن جامعه بومی به‌عنوان مخاطبان اصلی و بستر ارتباطی آن میسر می‌شود. در حقیقت حفاظت از مؤلفه‌های معنابخش محیط زندگی با تقویت و توسعه شبکه‌های روابط میان افراد و گروه‌ها امکان‌پذیر است. بنابراین، باید به روابط اجتماعی به‌عنوان میراث ناملموس و شکل گرفته در مکان توجه ویژه‌ای داشت. به بیان دیگر، حفاظت از میراث ناملموس و ابعاد معنایی محیط به‌وسیله حفاظت از هویت و ارزش‌های اجتماعی مکان تبلور آن‌ها میسر است (شکل ۱).

شکل ۱. معنابندی در ارتباط با مکان تاریخی و زمینه اجتماعی و حفاظت معنابندی

۵-۲. بستر ارتباطی مکان مند

بر اساس آنچه بیان شد؛ توجه به وجود مکان اجتماعی مطلوب و بستری برای ایجاد ارتباطات اجتماعی در بناها و بافت‌های تاریخی می‌تواند در حفاظت آثار تاریخی فرهنگی مؤثر واقع شود. در گذشته ارتباطات اجتماعی مستحکم، جزء ارزش‌های جامعه و عاملی برای حیات اجتماعی بوده است؛ از این رو، برای شکل‌گیری معانی محیطی، زمینه اجتماعی و یا تعاملات و ارتباطات اجتماعی باید با مکان در پیوند باشند. در واقع ایجاد رابطه با محیط مشترک، موجب شکل‌گیری احساسات مشترک نسبت به موضوع مورد اشتراک یعنی مکان می‌شود که بر احساسات، ادراکات و رفتارهای فردی و جمعی اثرگذار خواهد بود. ساختار اجتماعی بافت تاریخی بر واحد فضایی محله استوار است و محله نیز با دارا بودن ساختاری همگرا، موجب

همگرایی اجتماعی می‌شود (محمد مرادی و همکاران، ۱۳۹۶، ۶۴). محله‌های شهری به‌عنوان واحدهای اجتماعی قابل تشخیص و با توجه به برخوردار بودن از سرمایه اجتماعی درون‌گروهی و برون‌گروهی، دارای ظرفیت شکل‌گیری گروه‌ها و انجمن‌های محلی هستند که این اجتماعات محلی زمینه مناسبی را برای مشارکت فعالانه اشخاص به منظور ارتقای کیفیت زندگی فراهم می‌آورند (مظهری، ۱۴۰۰، ۶). لذا ایجاد پیوند زمینه اجتماعی و مکان در مقیاس خرد و در سطح محله عملی‌تر است. مراکز مذهبی، تفریحی، فرهنگی و گردهمایی، آموزشی، اقتصادی و کسب‌وکارهای محلی می‌توانند از جمله بسترهای ارتباطی مکان‌مند باشند.

۵-۳. شبکه معانی مشترک محیطی

سرمایه اجتماعی یک بعد ناملموس محیط است که در خدمت اهداف حفاظت معنامحور می‌تواند به کار گرفته شود. همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، توجه به ماهیت میان‌رشته‌ای سرمایه اجتماعی و بعد شناختی آن با محوریت معانی می‌تواند نقطه شروع مناسبی باشد. به این منظور شناسایی معانی محیطی (برآمده از محیط) موردنیاز است تا توانمندسازی بر پایه آن انجام شود. مکان‌های میراثی به‌عنوان سرمایه‌های فرهنگی جامعه حاوی معانی مشترکی هستند که می‌توان آن‌ها را در چهار گروه تقسیم نمود:

معانی عاطفی. معانی عاطفی شامل تداعی‌های خوشایندی می‌شوند که کالبد محیط برای فرد ایجاد می‌کند. احساس خاطره‌انگیزی محیط جزو این دسته معانی هستند. معناداری عاطفی محیط، حس تعلق به مکان و حس رضایتمندی در افراد ایجاد می‌کند. عنصر زمان با عواملی مانند گذشته تعاملی با مکان، رویدادها و خاطرات، میزان زمان آشنایی اشخاص با مکان، مدت زمان حضور و استفاده از آن و خاطره‌انگیزی مکانی نقش تأثیرگذاری در فرایند دل‌بستگی مکانی می‌تواند داشته باشد (نقدی و همکاران، ۱۳۹۵). تعلق به مکان زندگی سبب می‌شود آن مکان به‌نوعی زیست‌بوم روانی-عاطفی تبدیل شود که تجلی پیوستگی احساسی و روانی با مکان است و فرصتی برای رفع نیازهای روانی-عاطفی و احساس حمایت و امنیت روانی برای افراد به وجود می‌آورد (شریف‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶، ۳۹۶). برای مثال وجود یک نانوایی با بوی مطبوع نان یا وجود یک باغ با درختان تنومند که از دیوار باغ خودنمایی می‌کنند در مسیر تردد روزانه می‌تواند موجب ایجاد این نوع معانی عاطفی شود.

معانی فرهنگی. معانی فرهنگی محیط موجب اتصال فرد با ریشه‌های تاریخی و هویتی خود می‌شود. این معانی در دو سطح ملی و محلی می‌توانند شکل بگیرند. قسمتی از شخصیت وجودی هر فرد که شکل‌دهنده هویت فردی اوست، مکانی است که با آن خود را شناخته و به سایرین معرفی می‌کند (وارثی و همکاران، ۱۳۸۹، ۱۷) هویت مکانی نوعی ابراز وجود و بهره‌مندی از معنای محیطی برای تعیین هویت یا نوعی احساس برانگیخته‌شده در یک شخص یا جمع از طریق رابطه با مکان است (شریف‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶، ۳۷۸) معانی فرهنگی، تاریخی و هویتی می‌توانند زمینه‌ساز ایجاد تعهد و مسئولیت‌پذیری نسبت به مکان شوند.

معانی اجتماعی. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های مکان، قابلیت ایجاد تعاملات اجتماعی است که معانی اجتماعی مانند وفاق اجتماعی، احترام، اعتماد و ... را به وجود می‌آورد. برای این‌که این دسته معانی که سازنده بخش مهمی از سرمایه اجتماعی هستند، بتوانند در راستای حفاظت محیط به کار گرفته شوند، لازم است بستر ارتباطی مکان‌مند وجود داشته باشد. به‌عنوان نمونه نهادهای مذهبی مانند مساجد، علاوه بر عملکرد عبادی، به‌عنوان مراکز فعالیت اجتماعی و خدمات اجتماعی عمل می‌کنند (صرفی و همکاران، ۲۰۲۳) و از این نظر می‌توانند بستر ارتباطی مؤثری را برای شکل‌گیری معانی اجتماعی در مکان‌های تاریخی-فرهنگی به وجود آورند.

معانی عملکردی. بخشی از معانی محیطی ریشه در عملکردهای خاص یک مکان دارند. عملکرد سکونت، عملکرد مذهبی، عملکرد اقتصادی از جمله این معانی هستند. توجه به تأمین فضاهای فعالیت و عملکردهای جمعی و شهری در درون فضاهای میراثی سبب پیوستگی آن‌ها با بافت شهری و در نتیجه تداوم حضور افراد شده که زمینه‌ساز ایجاد حس تعلق و حس مسئولیت (فلاح و همکاران، ۱۳۹۶، ۲۰ و ۲۱) و همچنین به دلیل تداوم فعالیت موجب حس کارایی و اثرگذاری نسبت به مکان در افراد می‌شود.

۴-۵. سرمایه اجتماعی مکان‌مند

مکان به‌واسطه معانی مبتنی بر زمینه و محیط اجتماعی-فرهنگی، به‌عنوان یکی از ارکان ارتباطی عمل می‌کند و ارتباط با گذشته فرهنگی و سنت‌های جامعه را شکل می‌دهد. معنا‌مندی مکان در برقراری، تداوم، پویایی و ارتقای روابط اجتماعی نقش دارد؛ از این‌رو

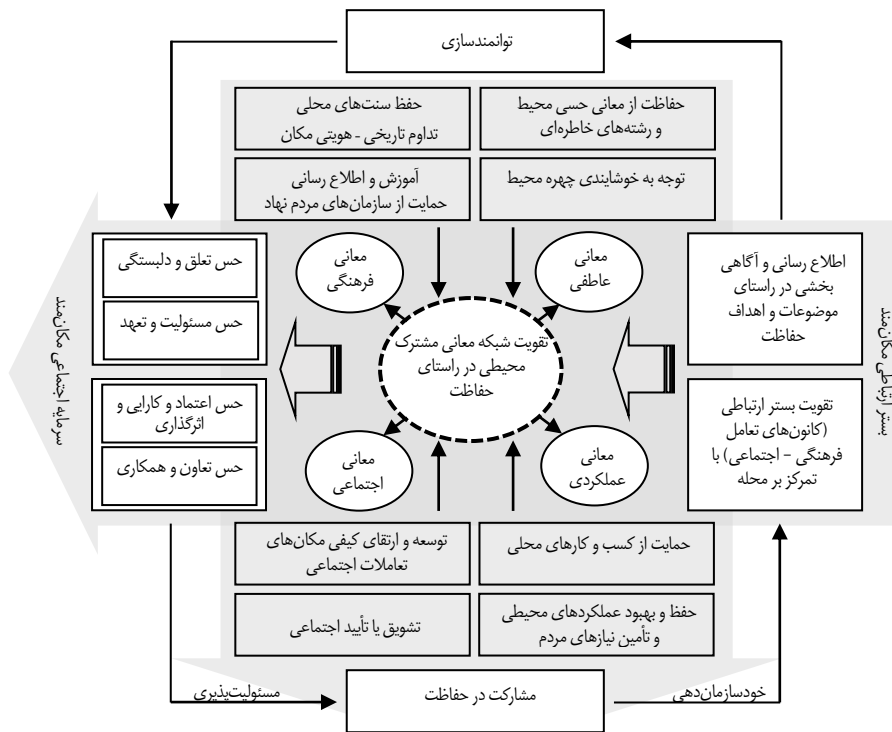
مکان تاریخی-فرهنگی می‌تواند به صورت عامل بالقوه‌ای برای شکل‌دهی به سرمایه اجتماعی تلقی شود. به طوری که اگر مجموعه معانی، ارزش‌ها و ویژگی‌های خاص زمینه‌ای یک مکان در به وجود آمدن، شکل‌گیری و یا ارتقای سرمایه اجتماعی نقش مهم و بنیادی ایفا کنند، می‌توان این سرمایه را وابسته به مکان یا واجد ویژگی مکان‌مندی دانست و در قالب «سرمایه اجتماعی مکان‌مند» تعریف نمود. توجه به عامل مکان‌مندی در ارتقای سرمایه اجتماعی، به خصوص به منظور توانمندسازی و تقویت ساختارهای اجتماعی در بافت‌های تاریخی، حائز اهمیت است، چراکه مکان را از حالت خنثی خارج ساخته و از ظرفیت‌های آن در راستای اهداف مشترک مربوط به پایداری مکان و حفظ و ارتقای کیفیت مکان استفاده می‌شود.

به طور کلی سرمایه اجتماعی مکان‌مند به ویژگی‌های اجتماعی-فرهنگی و معانی مکان مربوط می‌شود که این معانی همان‌طور که در بالا اشاره شد به چهار گروه قابل تقسیم هستند. معانی عاطفی و فرهنگی مکان می‌تواند حس تعلق و تعهد اجتماعی را در افراد و گروه‌ها ایجاد کنند که دو عامل مهم تأثیرگذار بر سرمایه اجتماعی هستند. تعلق و تعهد به مکان می‌تواند محرک رفتارها و اقدامات حفاظتی در راستای پایداری مکان باشد. از طرفی اهداف و معانی مشترک اجتماعی و عملکردی مکان، موجب شکل‌گیری حس تعاون، مشارکت و همکاری و همچنین حس اعتماد و اثرگذاری اجتماعی می‌شوند. به طور مثال شهرت مکان تاریخی و واجد ارزش دانستن آن توسط جمعی از انسان‌ها، می‌تواند روحیه تعاون و همکاری در راستای حفاظت را تقویت کند. سهم بودن در نقش‌های عملکردی مکان نیز می‌تواند علاوه بر حس تعلق، موجب ایجاد حس اعتماد و اثرگذار بودن یا نقش‌آفرینی در حیات مکان تاریخی شود؛ از این رو سرمایه اجتماعی مکان‌مند یا وابسته به مکان می‌تواند به مشارکت مؤثر در حفاظت مکان‌های تاریخی-فرهنگی یاری رساند.

۵-۵. تقویت معانی مشترک محیطی در راستای حفاظت

با توجه به آنچه گفته شد می‌توان چارچوبی برای توانمندسازی و بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی در راستای حفاظت بر مبنای تقویت شبکه معانی مشترک محیطی (بعد شناختی سرمایه اجتماعی) پیشنهاد نمود (شکل شماره ۲).

شکل ۲. چارچوبی برای توانمندسازی جامعه محلی در راستای حفاظت معنای محلی آثار تاریخی - فرهنگی بر مبنای تقویت شبکه معنایی مشترک محیطی (بعد شناختی سرمایه اجتماعی)

۶. بحث و نتیجه‌گیری

حفاظت آثار تاریخی - فرهنگی با رویکرد جامع و معنا محور مفهوم مهمی است که در مطالعه حاضر با تأکید بر چگونگی بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی به بررسی آن اقدام شده است. سرمایه اجتماعی به عنوان مبحث و پدیده‌ای بین‌رشته‌ای به شبکه‌های بین افراد و روابط میان آن‌ها اختصاص دارد. مردم در چارچوب این شبکه‌ها، ارزش‌های مشترک را با دیگران سهیم می‌شوند؛ لذا به وجود آوردن شبکه‌های ارتباطی برای کنشگری فعال مردم در عرصه میراث فرهنگی لازم است.

رویکرد معنا محور به موضوع حفاظت به عنوان امری با اهمیت برای مکان‌های تاریخی، نیازمند پژوهش و مطالعات میان‌رشته‌ای و شناخت عوامل معنایی و حفاظت از آن‌ها از طریق

مداخلات صحیح در جریان توسعه است که در فرایندی مشارکتی و مبتنی بر سرمایه اجتماعی با توجه به ماهیت میان‌رشته‌ای آن قابل تحقق است. این امر در گام اول نیازمند تغییر نوع نگاه حاکم به حفاظت از آثار و توجه ویژه به مؤلفه‌های حفاظت معنامحور و فرهنگ‌مبنا و بهره‌گیری از رویکردهای میان‌رشته‌ای مبتنی بر هستی‌شناسی رابطه‌ای و شبکه‌ای است. در این راستا بستر ارتباطی مؤثری باید شکل بگیرد که در این مقاله بر ویژگی مکان‌مندی بستر اجتماعی تأکید شد؛ بدین معنی که بسیاری از ظرفیت‌های ارتباطی در خود مکان‌های تاریخی فرهنگی نهفته است. این ظرفیت به‌خصوص در مقیاس محله‌های شهری به‌طور ملموس‌تری خود را نشان می‌دهد. به‌طوری‌که در گذشته محله‌ها بستری برای شکل‌گیری روابط اجتماعی بین گروه‌های مختلف اجتماعی و ایجاد حیات اجتماعی بوده است که زمینه توسعه پایدار را فراهم می‌کرد. ارزش‌های اجتماعی شامل حس تعلق و حس تعهد، حس تعاون و حس اثرگذاری در پیوند با مکان مجال بروز بیشتری می‌یابند که در این صورت سرمایه اجتماعی مکان‌مند را محقق می‌سازند. به این منظور نیاز به تقویت شبکه معانی محیطی مشترک بر پایه بعد شناختی سرمایه اجتماعی وجود دارد که در این خصوص چهار دسته معانی محیطی شامل معانی عاطفی، فرهنگی، اجتماعی و عملکردی در راستای حفاظت مورد توجه قرار گرفت و چارچوبی برای توانمندسازی ارائه شد که در آن ارزش‌های اجتماعی تقویت‌شده، مجدداً در یک روند چرخه‌ای موجب تقویت بستر ارتباطی و پویاتر شدن آن می‌شود.

می‌توان گفت معناداری مکان تاریخی، ریشه در هویت و ارزش‌های مکانی آن دارد؛ لذا حفظ و توسعه بستر ارتباطی مکان‌مند یکی از مهم‌ترین عوامل در بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی در راستای حفاظت معنامحور آثار تاریخی - فرهنگی محسوب می‌شود.

برخی از اقداماتی که به این منظور می‌تواند صورت گیرد عبارت‌اند از:

۱) ایجاد و تقویت کانون‌های تعامل اجتماعی-فرهنگی با تمرکز بر محله، مانند کانون فرهنگی و هنری مساجد و استفاده از ظرفیت‌های ارتباطی این مراکز برای اطلاع‌رسانی و تقویت شبکه معانی مشترک محیطی؛ ۲) اطلاع‌رسانی طرح‌ها، برنامه‌ها و تصمیمات حفاظتی برای ساکنان بافت‌های تاریخی-فرهنگی به‌منظور ایجاد اهداف مشترک در راستای حفاظت و کنش‌های جمعی در این خصوص؛ ۳) توجه به راهکارها و راه‌حل‌های

میان‌رشته‌ای به منظور احیای اجتماعی-فرهنگی محلات تاریخی (ایجاد مطلوبیت حسی با تأکید بر معانی مشترک، هویت و اصالت مکان)؛ (۴) تقویت و یا ایجاد محورهای فرهنگی - تاریخی با توجه به بناهای ارزشمند؛ (۵) بازگرداندن سرمایه‌های انسانی و فعالیت‌ها به بافت تاریخی؛ (۶) حفظ سنت‌ها، مراسم‌های محلی و سنتی و وحدت اهالی در راستای تقویت هویت و خاطره جمعی؛ (۷) حمایت از کسب‌وکارهای محلی، برگزاری جشنواره‌های محلی و قدردانی از صاحبان حرف و مشاغل سنتی موجود در بافت تاریخی و حمایت از فرآورده‌ها و خدمات آن‌ها؛ (۸) حمایت از فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد و تشکل‌های اجتماعی در این زمینه‌ها با تأکید بر محله محوری.

با توجه به این که شبکه‌های اجتماعی و سایر عرصه‌های مدرن ارتباطی به عنوان شکل مهمی از سرمایه اجتماعی دیده شده‌اند و همچنین مقیاس قابل توجه مشارکت ایرانیان در رسانه‌های اجتماعی (آی‌بی‌سی و همکاران، ۲۰۲۳)، مطالعه در رابطه با نقش شبکه‌های اجتماعی و چگونگی استفاده از عرصه‌های ارتباطی آن‌لاین در راستای اهداف حفاظت معنامحور از آثار تاریخی و فرهنگی برای تحقیقات آینده پیشنهاد می‌شود.

منابع

ابونی، رضا؛ اولیاء، محمدرضا؛ یادگاری، زهره؛ افاضت، شهاب (۱۳۹۴). مقایسه تحلیلی نگرش غربی حفاظت با جهان‌بینی اسلامی در تبیین وجوه فراکالبدی میراث معماری. فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی، ۳(۴)، ۸۴-۹۹.

احمدی، مارال؛ عندلیب، علیرضا؛ ماجدی، حمید؛ سعیده زرابادی، زهرا السادات (۱۳۹۸). تحلیلی بر جایگاه سرمایه‌های اجتماعی در بازآفرینی بافت فرسوده تاریخی محله امامزاده یحیی با به‌کارگیری معادلات ساختاری. فصلنامه دانش شهرسازی، ۳(۲)، ۶۳-۴۹. doi: 10.22124/upk.2019.10641.1102

اسحاقی، سید رضا؛ حجازی، یوسف؛ حسینی، سید محمود؛ ده حقی، سمیه (۱۳۹۹). واکاوی چالش‌ها و راهکارهای جلب مشارکت مردمی در طرح‌های حفاظت از منابع طبیعی در مناطق روستایی. فصلنامه تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، ۵۱(۱)، ۶۴-۵۱. doi: 10.22059/ijaedr.2020.33178.667425

اقتصادی، نهال (۱۳۹۲). مشارکت شهروندان؛ کلید توسعه پایدار اجتماعی در محلات شهری مطالعه موردی: محله باغشاه شهر شیراز. فصلنامه هویت شهر، ۷(۱۶)، ۸۱-۹۶.

اکبری، محمدعلی (۱۳۹۴). رویکردی تاریخی بر شکل‌گیری و تحول نظریه سرمایه اجتماعی، فصلنامه جامعه‌شناسی تاریخی، ۷(۱)، ۸۶-۵۹.

تاج‌گردون، ساسان؛ صدر، سیده زهرا؛ خرازیان، بنفشه؛ کریم‌زاده، مریم (۱۳۹۹). سالنامه آماری وضعیت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی سال ۱۳۹۸، تهران: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری.

توانا، مصطفی؛ نوریان، فرشاد؛ صوفی نیستانی، مینا (۱۳۹۵). شناسایی ابعاد و شاخص‌های سرمایه اجتماعی در بافت‌های تاریخی و فرسوده شهر (نمونه مورد مطالعه: محله سیروس). فصلنامه هفت شهر، ۴(۵۳) و ۵۴(۵)، ۱۱۶-۱۰۵.

حناجی، پیروز؛ و فدائی‌نژاد، سمیه (۱۳۹۰). تدوین چارچوب مفهومی حفاظت و بازآفرینی یکپارچه در بافت‌های فرهنگی-تاریخی. نشریه هنرهای زیبا، معماری و شهرسازی، ۳(۴۶)، ۲۶-۱۵.

حیدرخانی، هابیل (۱۳۹۷). بررسی نقش سرمایه اجتماعی در پایداری به فرهنگ شهروندی در بین شهروندان شهر کرمانشاه. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۱(۲)، ۷۸-۵۱. doi: 10.22631/jicr.2018.1476.2185

خوش‌فر، غلامرضا، بارگاهی، رضا، کرمی، شهاب (۱۳۹۲). سرمایه اجتماعی و پایداری شهری (مورد مطالعه: شهر گرگان). فصلنامه مطالعات شهری، ۲(۸)، ۴۶-۳۱.

دل‌اوز، محسن؛ مرتضوی اصل، سیدخدایار؛ سینایی، عطاء‌الله (۱۳۹۹). تأملی تطبیقی در مفهوم سرمایه اجتماعی از دیدگاه پاتام و فوکویاما. ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۳(۴)، ۲۲۸۸-۲۳۰۶. doi: 10.30510/psi.2022.349291.3646

رامیار، رضا؛ و ضرغامی، اسماعیل (۱۳۹۶). تأثیر دل‌بستگی به مکان بر سرمایه اجتماعی در محیط‌های مشترک همسایگی؛ نمونه موردی: مجتمع مسکونی نور در تهران. فصلنامه مطالعات شهری، ۶ (۲۳)، ۵۲-۳۹.

رهنما، محمدرحیم، رضوی، محمدمحسن (۱۳۹۱). بررسی تأثیر حس تعلق مکانی بر سرمایه اجتماعی و مشارکت در محلات شهر مشهد. هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، ۱۷ (۲)، ۳۶-۲۹. doi: 10.22059/jfaup.2012.30157

سلیمانی، علیرضا؛ آفتاب، احمد؛ و صدق‌کار، شبنم (۱۳۹۴). تحلیل و ارزیابی میزان تحقق‌پذیری حکمرانی خوب شهری در ارومیه. فصلنامه مطالعات مدیریت شهری، ۷ (۲۱)، ۸۰-۶۶.

شریف‌زاده، محمدشریف؛ عبدالله‌زاده؛ غلام‌حسین، اژدرپور، علیرضا؛ شریفی، مهنوش (۱۳۹۶). جایگاه سرمایه اجتماعی در ارتقای تعلق مکانی (مورد مطالعه: مناطق روستایی شهرستان زابل). مدیریت سرمایه اجتماعی، ۴ (۳)، ۳۷۵-۴۰۳. doi: 10.22059/jscm.2016.59966

ضرغامی، اسماعیل، و بهروز، سیدمحمد. (۱۳۹۴). نقش و مفهوم «فضا» در بازآفرینی نظریه معماری و علوم اجتماعی. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۷ (۲)، ۸۱-۹۹. doi: 10.7508/isih.2015.26.004

فلاح، محمدصادق؛ کمالی، لیلیا؛ شهیدی، صمد (۱۳۹۶). نقش مفهوم حس مکان در ارتقای کیفیت معماری. باغ نظر، ۱۴ (۴۶)، ۲۲-۱۵.

محسنی، ملیحه، و زمانی‌فرد، علی (۱۳۹۸). رهیافتی بر خوانش روابط اجتماعی در بافت تاریخی بررسی موردی: گذر تاریخی آقا بزرگ کاشان. نامه معماری و شهرسازی، ۱۱ (۲۲)، ۹۰-۷۱. doi: 10.30480/aup.2019.690

محمد مرادی، آرش؛ یزدانفر، سیدعباس؛ و فیضی، محسن (۱۳۹۶). بافت‌های تاریخی، سرمایه‌های پایدار و آینده متصور بر آن‌ها (نمونه مورد مطالعه: بافت تاریخی اودلاجان). معماری و شهر پایدار، ۵ (۲)، ۷۰-۵۹.

مرادزاده، عبدالباسط؛ قاسمی، محمد؛ سالارزهی، حبیب‌الله؛ یعقوبی، نورمحمد؛ بذرافشان، جواد (۱۳۹۷). توانمندسازی اجتماع‌محور: ارزیابی ظرفیت سرمایه اجتماعی ذی‌نفعان محلی. مدیریت سرمایه اجتماعی، ۵ (۴)، ۵۲۲-۵۰۳. doi: 10.22059/jscm.2019.267647.1710

مظهری، محمدابراهیم (۱۴۰۰). بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده بازآفرینی یا گسیختگی هویت. مهندسی و مدیریت ساخت، ۶ (۳)، ۷-۱.

موسوی خورشیدی، راضیه، و شریف‌زادگان، محمدحسین. (۱۴۰۲). هستی‌شناسی مسطح، فلسفه‌ای برای پژوهش‌ها و تصمیم‌سازی‌های همکاری رشته‌ای در دوران کنونی؛ گامی به سوی فرارشتگی. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، ۱۵ (۳)، ۳۷-۵. doi: 10.22035/isih.2023.5036.4858

نقدی، اسدالله؛ وحدت، سلمان؛ و سجادزاده، حسن (۱۳۹۵). نقش سرمایه‌های اجتماعی در دل‌بستگی به مکان در محلات سنتی (نمونه موردی: محلات شهر همدان). مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۶ (۱۸)، ۲۳-۵۰.

نیازی، محسن؛ و نصرآبادی، محمد (۱۳۸۸). توانمندسازی بر اساس راهبرد سرمایه اجتماعی. تدبیر، ۲۰۳ (۲۶-۲۱).

وارثی، حمیدرضا؛ عامل بافنده، مهدی؛ محمدزاده، محمد (۱۳۸۹). بررسی و تحلیل مؤلفه‌های هویت شهری و رابطه آن با میزان تعلق مکانی ساکن شهرهای جدید (مطالعه موردی: شهر گلپه‌هار). پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۱ (۲)، ۱۷-۳۶.

Aeini, B., Zohouri, M., & Mousavand, M. (2023). Iranians and privacy preservation on social media: A systematic review. *Positif*, 23(10), 88-100.

Bodin, O., & Prell, C. (2011). *Social network in natural resources management*. Cambridge: Cambridge University Press

Bourdieu, P. (1986). *The Forms of capital*. Handbook of Theory and Research for sociology of education, 241-258.

Coleman, J. (1990). *Foundations of Social Theory*, Cambridge: Harvard University Press.

Dangi, T. B., & Jamal. T. (2016). An Integrated Approach to "Sustainable Community-Based Tourism". *Sustainability*, 8(5), 475, <https://doi.org/10.3390/su8050475>

Fukuyama, F. (1996). *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. New York: Free Press

ICOMOS (1975). *The Declaration of Amsterdam*. Amsterdam. Retrieved from <http://icomos.org>

ICOMOS (1993). Guidelines for education and training for the conservation of monuments, Ensembles and site". Retrieved from <http://icomos.org>

ICOMOS (1994). *The NARA Document on Authenticity*. Icomos: Nara. Retrieved from <http://icomos.org>

ICOMOS (1999). The Burra charter: The Australia ICOMOS charter for places of cultural significance (revised version). Retrieved from <http://icomos.org>

ICOMOS (2008a). ICOMOS Charter on the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites, 2008 a. Retrieved from <http://icomos.org>

ICOMOS (2008b). The Quebec Declaration on the Preservation of the Spirit of the Place. Retrieved from <http://icomos.org>

ICOMOS (2010). Charter for the Conservation of Places of Cultural Heritage Value. Retrieved from <http://icomos.org>

- ICOMOS (2011). TICCIH Principles for the Conservation of Industrial Heritage Sites, Structures, Areas and Landscapes the Dublin Principles. Retrieved from <http://icomos.org>
- Inkpen, A. C., & Tsang, E. W. K. (2005). Social capital, networks, and knowledge transfer. *Academy of Management Review*, 30(1), 146–165.
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
- Kang, B. (2006). Effects of Open Spaces on the Interpersonal Level of Resident Social Capital: A Comparative Case Study of Urban Neighborhoods in Guangzhou (Unpublished doctoral dissertation). Texas A&M University, China.
- Lederman, D., Loayza, N. & Menendez, A.M. (2002). Violent Crime: Does Social Capital Matter? *Economic Development and Cultural Change*, 50(3), 509-539. doi: 10.1086/342422
- Lefebvre, V. M., Sorenson, D., Henchion, M., & Gellynck, X. (2016). Social capital and knowledge sharing performance of learning networks, *International Journal of Information Management*, 36 (4), 570-579. doi: 10.1016/j.ijinfomgt.2015.11.008
- Maas, L. T. (2015). The effect of social capital on governance and sustainable livelihood of coastal city community Medan. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 211, 718-722. doi:10.1016/j.sbspro.2015.11.092
- Mak, H.W., Gallou, E., & Fancourt, D. (2023). Is social capital higher in areas with a higher density of historic assets? Analyses of 11,112 adults living in England, *Perspectives in Public Health*, 1-12. doi: 10.1177/17579139221145609
- Masiello, B., Izzo, F., Canoro, C., (2015). The structural, relational and cognitive configuration of innovation networks between SMEs and public research organisations. *Int. Small Bus. J.* 33 (2), 169–193. doi: 10.1177/0266242613485610
- Murzyn-Kupisz, M., & Działek, J. (2013). Cultural heritage in building and enhancing social capital. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 3(1), 35-54. doi: 10.1108/20441261311317392
- Nahapiet, J., & Ghoshal, S. (1998). Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage. *Academy of Management Review*, 23(2), 242-266. doi: 10.5465/amr.1998.533225
- Putnam, R.D. (1995) Bowling Alone: American Declining Social Capital. *Journal of Democracy*, 6, 65-78.
- Rezazade Ardebili, M., & Saberi Naseri, T. (2016). The Role of Social Capital in The Conservation of Historical Buildings. *Space Ontology International Journal*, 5(2), 31-41.
- Sarfi, M., Sarfi, T., Aris, S., Zohouri, M., & Aeini, B. (2023). Religion and migration: An Iranian survey. *Migration Letters*, 20(S4), 470–480.

Stedman, R. C. (2002). Toward a social psychology of place: Predicting behavior from place-based cognitions, attitude, and identity. *Environment and behavior*, 34(5), 561-581. doi: 10.1177/0013916502034005001

Steinmo , Marianne, & Rasmussen, Einar (2018).The interplay of cognitive and relational social capital dimensions in university-industry collaboration: Overcoming the experience barrier. *Research Policy*, 47(10), 1964-1974. doi: 10.1016/j.respol.2018.07.004

Woolcock, M., & Narayan, D. (2000). Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy. *The World Bank Research Observer*, 15(2), 225-249. doi: 10.1093/wbro/15.2.225

مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی